

TREI CRIPTOGRAME DESCIFRATE*

În scrierea veche, exista practica redării unor texte în criptograme, scrierea criptată pătrunzând în scrierea chirilică românească din paleografia slavă, iar originea ei pleacă din paleografia greacă. Denumirea de *criptografie* vine din limba greacă de la cuvântul *kriptos*, care înseamnă ‘ascuns’, și de la *graphos*, care înseamnă ‘scriere’, ea având, așadar, sensul de ‘scriere ascunsă’, secretă. Prin urmare, criptogramele sunt texte cărora, pentru a fi citite și înțelese, trebuie să li se cunoască sistemul de decriptare, ascuns dincolo de semnele alfabetice sau analfabetice cu care sunt scrise (Vârtosu 1966; 1968, p. 163–165).

Scrierea criptată româno-chirilică era des întrebuințată, în special de către cei inițiați, ca o manifestare de breaslă, dar și în interes personal, în scopul de a transmite un mesaj pe care numai destinatarul să îl poată înțelege. Ea se practica, de obicei, în cadrul unor texte relativ scurte, sub forma cea mai răspândită a însemnărilor pe cărți și manuscrise, dar se întâlnește și în textul actelor româno-slave și românești, în actele de drept privat, precum și în inscripții, mai ales în inscripții zugrăvite și în grafite (Vârtosu 1968, *loc. cit.*).

Scrierea ascunsă se întâlnește în toate paleografiile, pentru realizarea ei fiind folosite diferite sisteme de criptare. Printre multiplele procedee de criptare se numără criptogramele realizate *prin semne alfabetice substituie*, adică prin slovele alfabetului chirilic, cărora li se atribuie, pentru circumstanță, alte valori decât cele comune, proprii. Un astfel de procedeu, numit *scriere în filtă*, în cazul scribilor din Țara Românească, sau *scriere în hiltă* pentru scribii din Moldova (Vârtosu 1968, *loc. cit.*; Mareș 1994, 2007, p. 173–179), se întâlnește și în câteva criptograme identificate în Fondul de carte românească veche din Biblioteca Academiei Române, filiala din Cluj-Napoca.

Asemenea criptograme au fost identificate în două cărți, una în *Noul Testament* (1703), cota CRV 192, iar cealaltă în *Îndreptarea legii* (1652), cota CRV 207, ambele tipărituri fiind realizate în Țara Românească, prima la București, cea de-a doua la Târgoviște, și care au circulat, după cum se deduce din însemnări, în Țara Românească, dar și în Ardeal. Cele două criptograme se prezintă sub forma a două însemnări olografe, pe marginea textului tipărit, iar conținutul lor se referă la proprietarii cărților respective.

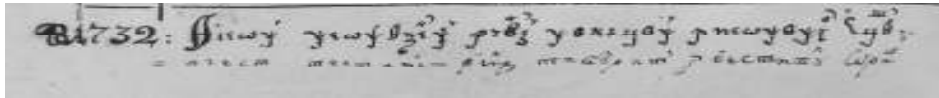
Importanța pe care o prezintă aceste însemnări constă în faptul că, pentru realizarea lor, se folosește scrierea criptată, dar mai ales pentru că aceasta este, totodată, descifrată alături, ca în cazul criptogramei din *Noul Testament*.

* Acest studiu este finanțat din grantul Consiliului Național al Cercetării Științifice, CNCS-UEFISCDI, cod proiect: PN-II-ID-PCE-2011-3-0314./This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS-UEFISCDI, project number PN-II-ID-PCE-2011-3-0314.

Criptograma din *Îndreptarea legii* nu este descifrată marginal, dar, întrucât procedeul de criptare este identic cu cel utilizat în însemnarea din *Noul Testament*, descifrarea acesteia nu a fost dificilă.

Criptograma din *Noul Testament* se întinde pe f. 101^v–109^v, după cum urmează:

F.101^v:

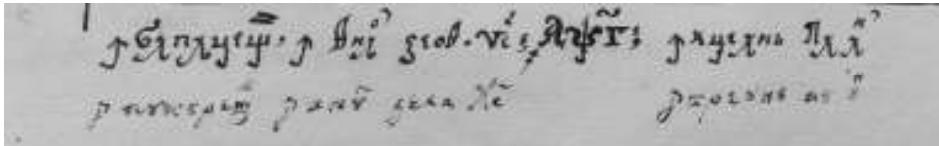

1732: θiewψ ψewψθξενψ φχвнsψвкьцвψ ↑ иewψвψχo cцθш

Ичесттестамент финд типърит ↑ веститѸл враш

Acest Testament, fiind tipărit în vestitul oraș

F. 102^v:

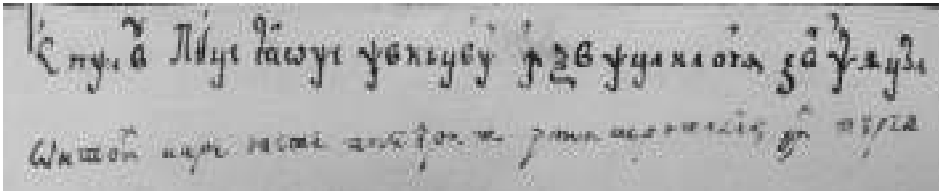

↑ Бхпхцеці, ↑ θηχo se οθ Vc. AψΓ ↑ κцехъ пх χη

↑ БѸкѸреці ↑ анδде ла χс. ↑ превнь кѸѸη

în București, în anul de la Hristos 1703, împreună cu un

F. 103^v:

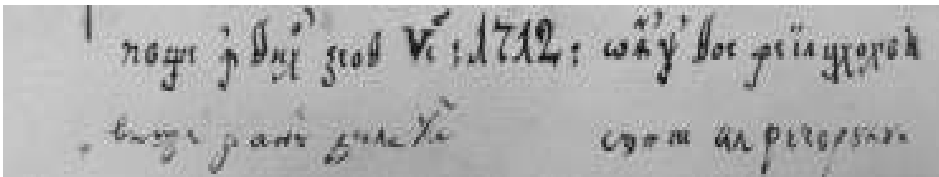

Өпψλвδ пθце τawψε ψвкьцвψ ↑ ξвψцаклочл свн Тжцзл

Wкпoиx каретастетипърит ↑ митрополіа дин пѸрго

Octoih, care iaste tipărit în mitropolia din Târgo-

F. 104^v:

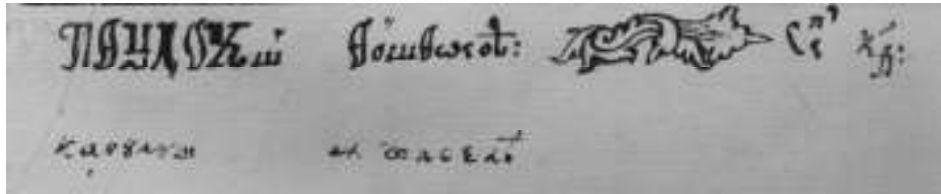

ивце ↑ θηχo se οθ Vc. 1712ωжнψ θoe феїлцoхв

вице ↑ анδ де ла χс. сжнт але фечорδлѸи

-viște în anul de la Hristos, sânt ale feciorului

F. 109^v:

ηθцλσχшθσ шθωεσϛ. Ген. κλ
 КаръАѢшадшасεαϛ.
 Caroluș al șaselea. Sep. 24.

După cum se poate observa, datorită combinației literelor, textul criptografei pare imposibil de citit, de pronunțat, la prima vedere.

La o dată ulterioară, fără să putem stabili care este aceasta, un cititor care cunoștea acest mod de criptare a redat scrierea decriptată, prezența textului descifrat, imediat sub cel criptat, permițându-ne să stabilim substituirea valorii literelor întrebuințate pentru scrierea criptată.

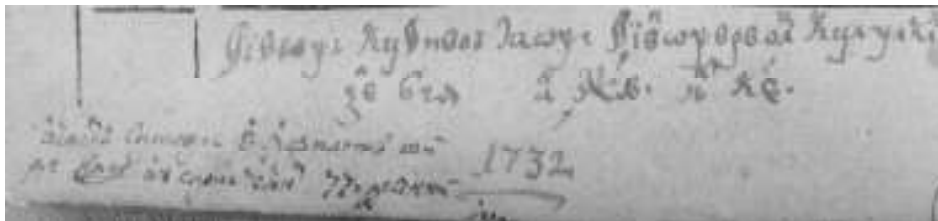
Se poate constata, astfel, că unele litere și-au păstrat valoarea, în timp ce altele au dobândit o altă valoare.

Cele care și-au păstrat valoarea sunt: ε = ε; Б = Б; ф = ф; н = н; ш = ш; ц = ц; ѣ = ѣ; ѡ = ѡ; ѧ = ѧ; ѣ = ѣ; ж = ж. Literele care primesc alte valori sunt: θ = а; і, і̄ = ч; ч = и; в = и; и = в; ω = с; с = ω; о = а; а = о; κ = п; π = κ; ц = ρ; ρ = ц; ψ = м; љ = м; ѕ = а; χ = ѣ; з = г; Ѵ = χ. În categoria literelor care primesc altă valoare se poate vedea că majoritatea dintre ele se substituie reciproc: ω = с, dar și с = ω; в = и, dar și и = в; κ = п, dar și п = κ; ц = ρ, dar și ρ = ц ș. a. m. d. Într-un singur caz s-a întâlnit o literă care să aibă două valori, și anume с = ω, dar și с = с.

Dintre literele alfabetului chirilic nu sunt întrebuințate în textul criptografei а, ѣ, м și ц. Orientându-ne după valorile pe care le-au primit literele întrebuințate, acestea pot avea una sau două valori, pot reprezenta aceeași valoare sau se pot substitui reciproc cu o altă literă.

După cum spuneam, criptograma din *Îndreptarea legii* nu este descifrată, dar, folosind sistemul de deciptare aplicat la cea din *Noul Testament*, ea poate fi decodată. Această criptogramă are următoarea configurație:

P. 336

θīθωψѣκцθивѡѣ ωωψεθіβнωψѣρвѡлц κцлѣлвк
 сβнБεѡ, дн Ѵлв, юли ке.

1732.

Ячастъ скрисореєл филпъ ши
деклне (!) аѣ скрислнп 77 деани 18<09>.

Criptograma din această tipăritură este urmată de precizarea *Această scrisoare e în filtă și de când au scris sânt 77 de ani, 18<09>*. Prin urmare, aici avem confirmat faptul că precizarea este notată ulterior, intervalul de timp dintre cele două texte fiind de 77 de ani.

Prin substituirea literelor după modelul criptogramei din *Noul Testament* textul acesteia este următorul:

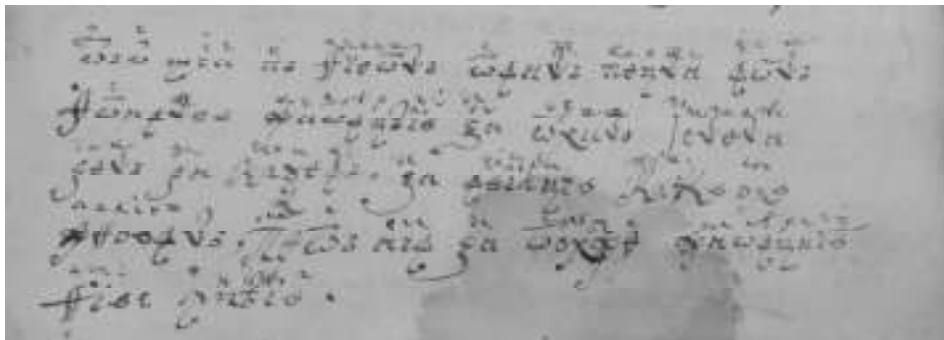
Ячастъ Правилъ гаспеачинспицилорПротопоп
дин Беа, ан 1732, юли ке.
Această Prăvilă este a cinstiților (!) protopop
din Beia¹, an 1732, iuli, 25.

Comparând sistemul de criptare a celor două criptograme, se observă că modul de realizare este identic, iar descifrarea textului din *Îndreptarea legii* a fost posibilă datorită identificării textului descifrat din *Noul Testament*. Fără acesta, textul din *Îndreptarea legii* putea să rămână o enigmă, probabil, greu de descifrat.

La cele două criptograme prezentate mai sus adăugăm încă o criptogramă identificată în manuscrisul românesc, cota ms. rom. 110, cu titlul *Miscelaneu*, păstrat tot la Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca.

Asemenea criptogramei din *Noul Testament*, prezentată mai sus, criptograma din acest *Miscelaneu* este descifrată, dar numai parțial, ceea ce face ca decriptarea acesteia să fie mult facilitată. Textul se prezintă în felul următor:

F. 22^r

ωъ ωъ цчнпъ θїθωψъωφнψъ пθцψнфωψъ
θ ωнфψевжнωφцѳївзнωхкψъ їєψθψн

¹ Se află în județul Brașov.

ѕθψϛ ѕηκλζϛϕϛ ѕηϕβίλцчєκκєβσχє
 жθσєϕψϛ πθωϛηчϕѕηωσχжєθ жηωϕцнїє
 θїєληєїє.

Aplicând, la descifrarea parțială, sistemul de decriptare practicat în cele două criptograme prezentate anterior, textul criptat din *Miscelaneu* se transcrie astfel:

*Să să știe că această sf<â>ntă carte iaste
 a sf<i>ntei besearecii de Suptcetate
 dată de pomeană de ficiorii popii lui
 Balint ca să fie de slujba bisearicii
 aceie în veaci.*

Față de echivalențele literelor prezentate mai sus, în cea de a treia criptogramă se întâlnesc câteva diferențe, și anume: ε = η; ϕ = ϕ, η, є, ϛ, α; η = ϕ; ϛ = ϛ, є; ж = Б; ϛ = ϛ, є și fără valoare; ь = fără valoare. O altă noutate care apare în acest text criptat este inversiunea dintre literelor η și ϕ, care își schimbă reciproc poziția în două contexte. Este vorba de cuvintele ωηϕϛєβ = *sf<i>ntei* și ηчϕ = *fie*.

În privința datei la care au fost scrise aceste criptograme, cea din *Noul Testament* este datată 1732, cea din *Îndreptarea legii* tot 1732, iar cea din *Miscelaneu* este nedată.

Faptul că aceste trei criptograme din *Noul Testament* (1703), *Îndreptarea legii* (1652) și din *Miscelaneu* (ms. rom. 110) sunt descifrate face ca modul de realizare a acestui sistem de scriere ascunsă să fie mai bine cunoscut și să poată contribui la descifrarea altor criptograme încă necunoscute sau nedecryptate. Criptogramele prezentate se alătură celorlalte texte criptate cunoscute datorită preocupărilor de criptografie din spațiul filologic românesc ale cercetătorilor vechilor noastre texte (Grigoraș 1925; Ruzicka 1927, p. 237; Literat 1936, p. 185–189; Zane 1957, p. 289–299; Elian 1957, p. 181–190; Pava 1960, p. 507–517; Brătulescu 1965, p. 568–586; Vârtosu 1966 (vezi și Brătulescu 1967); Vârtosu 1968, p. 163–165; Mareș 2007, 2014), precum și corpusului național de criptograme pe care Emil Vârtosu intenționa să-l realizeze.

BIBLIOGRAFIE

- Brătulescu 1965 = V. Brătulescu, *Inițiale și monograme legate de semnul crucii*, în „Mitropolia Olteniei”, XVII, 1965, nr. 7–8, p. 568–586.
 Brătulescu 1967 = Victor Brătulescu, în „Glasul Bisericii”, XXVI, 1967, nr. 1–2, p. 183–184 [adăugiri și îndreptări la Vârtosu 1966].
 DR = „Dacoromania”. Buletinul Muzeului Limbii Române, Cluj, I–XI, 1921–1948; serie nouă, I, 1994 și urm.
 Elian 1957 = Al. Elian, *Primul manual de caligrafie chirilică românească*, în *Prima sesiune științifică de bibliografie și documentare, București, 15–16 decembrie 1955. Comunicări și discuții*, București, 1957, p. 181–190.

- Grigoraș 1924 = Em. C. Grigoraș, *Criptografia și istoria românească*, București, Cultura Națională, 1924.
 Literat 1936 = V. Literat, *Criptograme în cărți din Țara Oltului*, în DR, VIII, 1936, p. 185–189.
 LR = „Limba română”, București, I, 1952 și urm.
 Mareș 1994 = Al. Mareș, *Din vechea terminologie criptografică românească: **filtă** (**hiltă**)* „denumire a cheii grecești, scriere ascunsă” (?), în LR, XVIII, 1994, nr. 3–4, p. 125–134.
 Mareș 2007 = Al. Mareș, *Scrierea tainică la români*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2007.
 Mareș 2014 = Al. Mareș, *Mărunțișuri criptografice*, în DR, serie nouă, XIX, 2014, nr. 1, p. 60–67.
 Pava 1960 = R. Pava, *Criptogramele din „Însemnări de taină” ale lui Constantin-Vodă Brâncoveanu*, în „Studii și materiale de istorie medie”, IV, 1960, p. 507–517.
 Ruzicka 1927 = Leon Ruzicka, *Cifrul lui Șerban Cantacuzino*, în „Revista Arhivelor”, 1927–1929, nr. 4, p. 237.
 Vârtosu 1966 = Emil Vârtosu, *Din criptografia românească*, în „Studii teologice”, XVIII, 1966, nr. 5–6, p. 261–317;
 Vârtosu 1968 = Emil Vârtosu, *Paleografia româno-chirilică*, București, Editura Științifică, 1968.
 Zane 1957 = Elena G. Zane, *Criptografia în corespondența revoluționarilor români de la 1848. Contribuții la istoria scrisului la noi*, în „Studii și cercetări de bibliografie”, II, 1957, p. 289–299.

THREE DECODED CRYPTOGRAMS

(Abstract)

The article brings forward three decoded cryptograms that were found in three old Romanian books, at the Library of the Romanian Academy in Cluj-Napoca. The encoded texts are written in Romanian with a Cyrillic alphabet and are small in size. The importance of these three cryptograms, presented in the form of three notes, lies in the fact that they actually present an encoded text, but especially in the fact that this encoded writing has been decoded. Thus, deciphering encrypted texts marks a contribution to the encryption mode by substituting the value of some letters with others, so that their reading becomes accessible only to those who know this encoding system.

Cuvinte-cheie: *carte românească veche, criptografie, însemnări, Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj.*

Keywords: *Old Romanian Book, cryptography, book notes, The Library of the Romanian Academy in Cluj.*

*Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
 „Sextil Pușcariu”
 Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță, 21
 adelaelai@yahoo.com*